

hovna Rada of Ukraine of the power to elect judges and reserve the authority to appoint judges to the President of Ukraine.

However, removing judicial power from political influence of the Verkhovna Rada of Ukraine, and reserving the authority to appoint judges only to the President of Ukraine in itself cannot serve as a guarantee of depoliticization of judicial power – due to the political nature of the presidency in Ukraine, which was most evident during the presidency of Viktor Yushchenko and Viktor Yanukovich. In democratic states the president as the head of the state and the spokesman of national interests, should be a politically neutral figure standing outside the political struggle. Even in case of belonging to any political party, he should not only defend its position, showing commitment to certain political forces, but is called to be a mediator between them, to ensure the balanced functioning of the supreme bodies of state power at a different party-political composition.

Key words: judicial power, justice, judicial system, depoliticization.

УДК 316.652

С. А. СКРИЛЬ

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЛЮСТРАЦІЯ ЯК ФАКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Досліджуються антикорупційна політика та люстраційні процеси у країнах Центральної та Східної Європи після розпаду «соціалістичного табору». Аналізуються нормативні та інституційні засади антикорупційного впливу на державну владу на центрально-східноєвропейському просторі.

Ключові слова: антикорупційна політика, люстрація, політична система, трансформація, державна влада, інтеграція.

Скрыль С. А. Антикоррупционная политика и люстрация как факторы трансформации политических систем государств Центральной и Восточной Европы

Исследуются антикоррупционная политика и люстрационные процессы в странах Центральной и Восточной Европы после распада социалистического лагеря. Анализируются нормативные и институциональные основы антикоррупционного влияния на государственную власть в исследуемом регионе.

Ключевые слова: антикоррупционная политика, люстрация, политическая система, трансформация, государственная власть, интеграция.

© СКРИЛЬ Сергій Анатолійович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін Херсонського економічно-правового інституту

Skryl Sergij. Anti-corruption policy and lustration as factors of transformation the political systems in the countries of Central and Eastern Europe

The article examines an anti-corruption policy and processes of lustration in the countries of Central and Eastern Europe after the breakup of the socialist camp. The author analyzes the legal and institutional framework of the anti-corruption influence on the state authority in the regions that are being explored.

Key words: *anti-corruption policy, lustration, political system, transformation, state government, integration.*

Посткомуністичний період наприкінці ХХ століття у країнах Центральної та Східної Європи пов'язаний з пошуком моделі формування та розвитку демократичного суспільства. Одним із ключових аспектів побудови ефективної системи публічної влади на шляху демократизації є подолання корупції. Другим важливим фактором оновлення політичних систем у визначеному регіоні виступила люстрація – процедура «очищення влади від комуністичного минулого».

Актуальність дослідження, визначеного у статті, полягає у виявленні тенденцій та закономірностей антикорупційної та люстраційної політики у проведенні демократичних реформ на пострадянському просторі, а також у виявленні проблем, що об'єктивно виникають в умовах радикальної або еволюційної трансформації політичної системи.

Антикорупційна проблематика аналізувалась у наукових працях П. Войтиніка, К. Гончарова, М. Хвацького, Л. Холмса, Т. Урбанської та ін. Постійно індекси корумпованості держав обчислюються Світовим банком, Міжнародними організаціями. Тематика люстраційного впливу на реформування політичних систем у державах Центральної та Східної Європи піднімалась у наукових дослідженнях В. Дейниченка, С. Костюченка, О. Сахно, Л. Шевченко, С. Шевчука та ін.

Політичною наукою сформульовані певні закономірності розвитку політичних систем, у тому числі обґрунтований взаємозв'язок між економічними чинниками, рівнем демократизації суспільства та глибиною корумпованості державних інституцій. Можна сформулювати деякі політичні аксіоми:

- низький рівень економічного розвитку суспільства є передумовою авторитарного / тоталітарного політичного режиму;

- високий рівень авторитаризму (політичного/ соціально-психологічного) породжує «глибоку корумпованість» (політичну, адміністративну, побутову) суспільних відносин;

- подолання корупції передбачає комплекс умов та заходів, тобто факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Факторами об'єктивного характеру (умовами декорумпованості) являються: економічне зростання, підвищення рівня життя населення, активізація громадянського суспільства, формування потужного середнього класу. Суб'єктивні фактори мають нормативний та інституційний характер і включають: прийняття відповідних антикорупційних законів (що потребує політичної волі), а також створення необхідних інституцій для боротьби з корупцією.

Розглядаючи причини зростання рівня корупції в країнах ЦСЄ наприкінці ХХ століття, Л. Холмс виділяє наступні.

1. Спадщина комунізму, а саме втрата жорсткого контролю за чиновниками.

2. Одночасний і масовий перехід після колапсу комуністичної влади в 1989-91 роках до неоліберальної ідеології. Сам розмах переходу є важливою причиною того, що посткомуністичні країни так жорстко страждали від дефіциту демократичних свобод. Ця ситуація призвела до зростання корупції та організованої злочинності.

3. Зниження лояльності. У минулому державний службовець міг бути впевнений, що ця робота буде більш надійною, перспективною, безпечною, з кращою пенсією. Проте держслужбовці в умовах переходу відчують, що їх роботодавець до них вже не так прихильний – на що відповіли таким же зниженням лояльності. Проблема загострюється тим, що зарплати і статус роботи в державному секторі часто нижче, ніж у приватному. Все це призводить до розчарування, і зростанню ймовірності корупційних дій¹.

Аналізуючи специфіку та структуру корупції в державах Центральної та Східної Європи, слід виокремити три рівні – політичну корупцію («захоплення державних функцій»), адміністративну та побутову. Так, фахівцями Світового банку були дані наступні визначення політичної та адміністративної корупції: «Захопленням держави вважаються дії окремих осіб, груп або фірм як в державному, так і в приватному секторах з метою впливу на формування законів, правил, указів та інших інструментів державної політики з метою за-

безпечення собі певних переваг в результаті протиправного і непрозорого надання особистих благ державними службовцями. Адміністративна корупція відноситься до навмисного внесення спотворень в процес приписаного виконання існуючих законів, правил і регулюючих положень з метою надання переваг як державним, так і недержавним «дійовим особам» внаслідок незаконного і непрозорого забезпечення особистих вигод державним чиновникам»². Побутовою корупцією слід вважати протиправні дії осіб, що надають адміністративні послуги населенню на рівні споживчих правовідносин.

Незважаючи на те, що демократичні перетворення у державах Центральної та Східної Європи розпочались на початку 90-х років ХХ століття, певні антикорупційні кроки були зроблені майже через 10–15 років. Так, у Польщі лише у 2002 р. уряд затвердив Державну програму боротьби з корупцією під назвою «Антикорупційна стратегія». А спеціальний державний орган по боротьбі із корупцією – Центральне антикорупційне Управління, був створений лише у 2006р. на підставі норм відповідного закону. У Румунії центральний антикорупційний орган з правоохоронними повноваженнями – Національна прокурорська служба з боротьби проти корупції (у подальшому перетворена у Національний антикорупційний директорат (НАД) розпочав свою діяльність лише у 2000р. після прийняття пакету антикорупційних законів. У Словаччині спеціальні державні органи по боротьбі із корупцією – Особливий Суд та Особлива Прокуратура були створені у 2003 р. У інших країнах Центральної та Східної Європи антикорупційні органи створювались через 10–15 років після початку демократичних реформ. Така тенденція свідчить про те, що на початку демократичного транзиту корупція не сприймалась в якості загрози для успішного проведення реформ. Але через певний проміжок часу проблеми подолання політичної та адміністративної корупції виходять на перший план серед інших напрямків демократичних перетворень.

Загальними для країн Центральної та Східної Європи засобами подолання корупції були наступні:

- регулярне надання інформації про власність високопосадовців;
- законодавчі санкції за порушення фінансового законодавства політичних партій; створення умов для прозорого фінансування політичних партій з державного бюджету;

- постійний нагляд за фінансуванням політичних партій, особливо шляхом прийняття ними зобов'язань оголошувати перелік отриманих подарунків і спонсорських пожертвувань;
- загальнодоступність регулярних звітів про фінансове становище всіх політичних партій;
- інформація про причини зловживання владою політиками або представниками державної адміністрації³.

Наступним кроком у проведенні демократичних реформ у державах Центральної та східної Європи виступила люстрація, яку слід розглядати, в першу чергу, як декомунізацію політичної системи та недопущення до публічної влади у майбутньому носіїв комуністичної ідеології.

Люстрація (від латинського *lustratio* – очищення через жертвопринесення) – в політичному сенсі означає очищення влади від старих кадрів, заборона функціонерам попередньої влади займати посади в державному апараті, обиратися у представницькі органи, бути суддями, інколи навіть займатися викладацькою діяльністю тощо⁴.

Також люстрація – це політична форма легітимації нового державного режиму. Вона здійснюється не обов'язково в строгих юридичних рамках, оскільки її мета носить переважно характер ідеологічного протистояння нової правлячої еліти і старої⁵.

Слід зазначити, що люстраційні процедури у державах Центральної та Східної Європи розглядалися як перший та найважливіший крок на шляху до демократизації суспільства. На початку 1990-х років майже в усіх країнах регіону (окрім Румунії) були прийняті спеціальні люстраційні закони та створені люстраційні інституції, які уповноважені здійснювати певні дії щодо недопущення до влади представників комуністичного режиму (членів комуністичних партій та співробітників і агентів спецслужб). Серед видів люстрації слід виділити державну, економічну та політичну. Варто зазначити, що найбільший ефект люстрація мала у республіках Балтії. В інших країнах регіону – Вишеградській четвірці та Болгарії люстраційні процеси проходили із значними труднощами та певним ігноруванням новою демократично обраною владою вимог законодавства. Це пов'язано як із відсутністю дієвої опозиції у країні (Болгарія), так і з значною підтримкою населенням ко-

муністичної ідеології в її більш м'якій, соціал-демократичній, інтерпретації (Чехія).

Можна виділити декілька спільних для країн регіону характеристик, пов'язаних з люстрацією:

1. Усі посадовці, звинувачені у «небажаних» для молодих демократій зв'язках, мали можливість оскаржити такі звинувачення та публічно захищати себе. Остаточне рішення про звільнення чиновника ухвалював люстраційний суд. Таким чином процес виглядав справедливим із погляду дотримання прав людини.

2. Водночас за гаслом «моральності» нерідко маскувалися намагання політичних опонентів замістити «попередників» своїми ставлениками у новій системі владних мереж, таким чином не виступючи час і ресурси у власний соціальний капітал.

3. Показник люстрованих осіб є невеликий порівняно з рівнем медійного резонансу, нескінчених дебатів і суспільної уваги, причутої мало не до кожної люстраційної справи.

4. Доволі інертне застосування люстраційних законів на практиці. Кримінальні провадження за фактами причетності до діяльності спецслужб, як правило, не відкривали.

5. Поширення практики «неформального призначення». Особу, котра не могла зайняти посаду (оскільки не відповідала люстраційним критеріям), призначали тимчасово⁶.

Узагальнюючи тенденції люстраційного процесу у регіоні, слід наголосити на певній його незавершеності та навіть фіктивності.

Антикорупційна політика та люстраційний процес у країнах Центральної та Східної Європи доводить, що трансформація політичної системи має певні залежності від їх вдалого проведення, але варто розглядати демократизацію як комплекс заходів, у тому числі – конституційного та економічного характеру.

1. Холмс Л. Коррупция, слабые государства и экономический рационализм в Центральной и Восточной Европе [электр. ресурс] / Лесли Холмс. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page7884.html> 2. Борьба с коррупцией в переходный период. Вклад в обсуждение стратегии. – Вашингтон : Всемирный банк, 2000. – 162 с. 3. Новая европейская стратегия «Европа 2020» // Право европейского Союза [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://eulaw.ru/content/307> 4. Костюченко С. Люстрація – це не війна з минулим, це боротьба за майбутнє [Електронний ресурс] / С. Костюченко. – Режим доступу : <http://www.tyahnnybok.info/dopysy/dopysy/005425/>. 5. Сахно О. Що таке люст-

рація? З досвіду країн соціалістичного табору [Електронний ресурс] / О. Сахно. – Режим доступу : <http://www.lustration.org>. Уа 6. Шевченко Л. Не люстрацією єдиною [Електронний ресурс] / Л. Шевченко. – Режим доступу : http://www.theinsider.ua/politics/5417_e2caa0edd/

Skryl Sergij. Anti-corruption policy and lustration as factors of transformation the political systems in the countries of Central and Eastern Europe

The post-communist period in the end of the twentieth century in Central and Eastern Europe is associated with the search of models of formation and development of democratic society. One of the key aspects of an effective system building of public authorities towards the democratization is overcoming of the corruption. Another important factor for the renewal of political systems in a given region became the lustration; it is the procedure of «the force cleaning out of the communist past».

Relevance of the research, referred in the article, is to identify the trends and patterns of anti-corruption and lustration policies in implementing of the democratic reforms in the former Soviet Union space, and also in identification of the problems which objectively arise in conditions of radical or evolutionary transformation of the political system.

Political science has formulated certain patterns of political systems developments, including the reasonable interconnection between the economic factors, the level of democratization of the society and the depth of corruption in the public institutions. Some political axioms can be formulated such way:

- Low level of economic development of the society is a prerequisite of the authoritarian / totalitarian political regime;
- High level of authoritarianism (political / socio-psychological) creates a «deep corruption» (political, administrative, household) in the public relations;
- Overcoming of the corruption provides a set of conditions and actions i.e. of the factors of both objective and subjective character. Factors of an objective character (de-corruption conditions) are: economic growth, improving of standard of living, activation of the civil society, the formation of a strong middle class. Subjective factors have regulatory and institutional nature and include the enacting of the appropriate anti-corruption laws (which requires the political will) and also creating of the necessary institutions for fighting against corruption.

Analyzing the specificity and structure of corruption in the states of Central and Eastern Europe, there should be distinguished the three levels, these are the political corruption («state capture functions»), administrative and household. Thus, the World Bank experts gave the following definition of the political and administrative corruption: “The state capture can be considered as the actions of some individuals, groups or companies in both the public and private sectors with the aim of influence on the formation of laws, regulations, decrees and other instruments of state policy to ensure certain advantages for themselves in a result of illegal and non-transparent provision of private benefits of the civil servants. The administrative corruption refers to the purpose carrying of distortion in the process of making the prescribed implementation of the existing laws, rules and regulations in order to provide the advantages for the both

state and non-state «actors» as a result of illegal and non-transparent provision of the private benefits to the public officials»[2, с. 23-24]. Common corruption should be considered as the illegal acts of persons providing administrative services to the public at the level of consumer relationship.

Despite that the democratic changes in Central and Eastern Europe countries began in the early 90s of the twentieth century, the certain anti-corruption steps have been taken about 10-15 years later.

Regarding the lustration procedures in the countries of Central and Eastern Europe, they started immediately in the early 1990s. Among the types of lustration there should be isolated the public, the economic and the political types. It should be noted that the greatest effect made the lustration in the Baltic republics. In other countries of the region (in the Visegrad Four countries and Bulgaria) the lustration processes had been implementing with the significant difficulties.

Anti-corruption policy and lustration process in the states of the Central and Eastern Europe shows that the transformation of the political system has some dependence from their successful implementing, but the democratization should be seen as a complex of measures, including those with constitutional and economic nature.

Key words: anti-corruption policy, lustration, political system, transformation, state government, integration.

УДК: 329.11

К. Є. ПАЛЬШКОВ

ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕВАНШУ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ЕЛІТ В ЛИТВІ У 1992-1993 РОКАХ ТА ПОЛІТИКА НОВОЇ ВЛАДИ

Розглядаються передумови втрати влади суспільно-політичним рухом «Саюдіс» в Литві у 1992-1993 роках. У якості головних чинників поразки на парламентських та президентських виборах демократичних сил, автор подає нераціональне розставляння «правими» пріоритетів у провадженні політиці на користь ідеологічної боротьби, на фоні стрімкого погіршення економічної ситуації в державі.

Одночасно, розглядається зміна політичних стратегій екскоммуністичною елітою, яка в наслідок демократичних виборів отримала кредит довіри від суспільства на реалізацію власних ініціатив.

Ключові слова: вибори, Європейський Союз, НАТО, приватизація, внутрішня політика, зовнішня політика.

© ПАЛЬШКОВ Костянтин Євгенович – кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ